

9. Павлова Е. Б. Структура функционально-семантической категории экзистенциальности в английском языке (пространственный и фазовый аспекты) / Е. Б. Павлова. // Вестник Московского государственного лингвистического университета. — 2009. — С. 9–17.

10. Реферовская Е. А. Синтаксис современного французского языка (Сложное предложение) / Е. А. Реферовская. — СПб. : Наука, 2010. — 383 с.

11. Киклич Е. В. Категория бытия: представление бытия человека в современном немецком языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. В. Киклич. — Иркутск, 2001. — 18 с.

12. Лонська Л. І. Основні типи мінімальних реченнєвих конструкцій із семантикою буття, існування (функціонально-граматичний аспект) / Л. І. Лонська // Збірник наукових праць Полтавського держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. Серія «Філологічні науки» — Вип. 4(18). — Полтава : ІОЦ Полт. держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка, 2011. — С. 172–176.

13. Леута О. І. Структура і семантика дієслівних речень в українській літературній мові / О. І. Леута. — К. : Такі справи, 2009. — 205 с.

14. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы [6-е изд.] / Н. Д. Арутюнова. — М. : УРСС, 2009. — 383 с.

УДК 81`25:811.112.2

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НІМЕЦЬКОЮ

А. О. Лисенко, О. О. Константінова

Анотація. У цій статті представлено дослідження закономірностей застосування перекладацьких трансформацій у перекладі суспільно-політичних текстів з української мови німецькою. Методологічною основою роботи є порівняльний метод, описовий метод і метод статистичного обчислення. Специфіка досліджуваної теми передбачає застосування аналізу вихідного тексту та його перекладу, що дає можливість виявити причини та частотність використання лексичних перекладацьких трансформацій, а також відслідкувати тенденції перекладу суспільно-політичної термінології.

Ключові слова: суспільно-політичний стиль, перекладацькі трансформації, генералізація, конкретизація, транскрипція.

Дана стаття присвячена аналізу закономірностей перекладу лексичних одиниць з української мови німецькою у суспільно-політичних текстах.

Суспільно-політичний стиль та особливості перекладу розглядалися у багатьох роботах сучасних дослідників, наприклад, Г. Рукалової [1], В. Н. Комісарова [2], І. С. Алексеевої [3] та інших.

Аналіз теоретичного матеріалу показав, проте, що особливості перекладу текстів суспільно-політичного стилю з української мови німецькою не ставали предметом окремого дослідження, що зумовлює **актуальність** даної статті. Крім того, саме лексика політичного дискурсу підпадає під вплив часу, а тенденції її перекладу часто зумовлюються сучасними вимогами політкоректності, тому аналіз лексичних особливостей перекладу потрібно регулярно оновлювати.

Об'єктом дослідження є закономірності перекладу лексичних одиниць сучасних суспільно-політичних текстів з української мови німецькою.

Предмет дослідження становить визначення закономірностей застосування трансформацій у перекладі лексики суспільно-політичних текстів з української мови німецькою.

Мета дослідження полягає у визначенні закономірностей застосування лексичних трансформацій при перекладі суспільно-політичних текстів з української мови німецькою, а також в аналізі особливостей перекладу лексики суспільно-політичних текстів.

Практичний матеріал дослідження складають 46 лексичні одиниці і 46 варіантів їх перекладу, відібрані з 4 статей українською мовою та їх перекладу (24 сторінок оригіналу та 24 сторінки перекладу).

Суспільно-політичний стиль – це зв'язний, вербально виражений текст (усний або письмовий) у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами, узятий в політичному аспекті, який представляє собою політичну дію, бере участь у взаємодії політичних діячів і відображає механізм їх політичної свідомості [4, с. 23].

І. С. Алексеева визначає, що у глобальному тексті газети і журналу переважають тексти, основна мета яких повідомити нову інформацію. Різновидів таких текстів багато: короткі інформаційні повідомлення (замітки), тематичні статті, оголошення різного роду, інтерв'ю. Іншим поширеним видом суспільно-політичного тексту є есе (аналітична публіцистика), де основну роль грають не самі відомості, а судження про них і форма подачі [3, с. 94].

Переклад суспільно-політичних текстів привертав увагу таких видатних перекладознавців, як В. Н. Комісаров [2, с. 90], І. С. Алексеева [3, с. 184] та інші.

І. С. Алексеева вважає, що переклад текстів суспільно-політичного стилю – це особлива проблема, адже передача їх дослівно неможлива, тому що їх слід розглядати як єдине семантичне ціле. Дослідник стверджує, що потрібна особлива техніка передачі «справжніх» фразеологізмів – ідіом, прислів'їв і приказок. Отже, при перекладі фразеологізмів необхідно відшукати в мові перекладу аналогічний фразеологізм з тим же ступенем семантичної зв'язності в мові перекладу [3, с. 183].

В. Н. Комісаров у своєму дослідженні вивчає особливості перекладу заголовків, скорочень, політичної та дипломатичної термінології. Він підкреслює, що в практиці перекладу закріпилася міжнародна політико-дипломатична термінологія, за якою часом стоять роки, а то й десятки років наполегливої боротьби дипломатів, які витратили масу часу і зусиль на узгодження тих чи інших спірних термінів [2, с. 96].

Отже, переклад-суспільно політичного тексту має свої особливості. Під час перекладу суспільно-політичного тексту важливо виявити та передати адекватний зміст, а також експресивні особливості тексту. Крім того, слід зважати на особливу експресивну лексику та термінологію суспільно-політичних текстів.

За думкою сучасних дослідників, «переклад являє собою процес трансформації змісту мовленнєвого фрагменту (речення, абзацу, тексту) з однієї мови на іншу» [5, с. 10], тому однією з базових теорій перекладознавства є теорія перекладацьких трансформацій [6, с. 128]. Перекладацькі трансформації досліджувались багатьма лінгвістами, такими як В. Н. Комісаров [2, с. 87], Л. К. Латишев і А. Л. Семьонов [7] та інші.

В. Н. Комісаров визначає перекладацьку трансформацію (далі ПТ) як перетворення відрізка оригіналу в відрізок перекладу за певними правилами, тобто як процес [2, с. 75].

І. С. Алексеева дає називає ПТ міжмовним перетворенням, перебудовою елементів вихідного тексту, операцією перевираження змісту або перефразуванням з метою досягнення перекладацького еквіваленту [3, с. 162].

В. Н. Комісаров стверджує, що лексичні ПТ застосовуються при перекладі в тому випадку, якщо у вихідному тексті на мові оригіналу зустрічається нестандартна мовна одиниця на рівні слова, наприклад, яке-небудь ім'я власне, притаманне початкової мовної культури і відсутнє в мові перекладу, термін в тій або іншій професійній області, слова, що позначають предмети, явища і поняття, характерні для вихідної культури або для традиційного іменування елементів третьої культури, але відсутні або мають іншу структурно-функціональну упорядкованість у мові перекладу. Такі слова посідають дуже важливе місце в процесі перекладу, тому що будучи порівняно незалежними від контексту, вони, тим не менш надають різну спрямованість, в залежності від вибору перекладача [2, с. 76].

До лексичних перекладацьких трансформацій належать транскрипція і транслітерація, калькування, конкретизація, генералізація, модуляція або смисловий розвиток [6, с. 78].

Перекладацька транскрипція – це формальне пофонемне відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою фонем мови перекладу, фонетична імітація вихідного слова [2, с. 163].

Транслітерація – формальне полімерне відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту МП, за допомогою літер імітація форми вихідного слова. Слід

зауважити, що транслітерація використовується у перекладі назв установ, посад, та інших власних назвах [2, с. 164].

Калькування – відтворення не звукового, а комбінаторного складу слова або словосполучення, коли складові частини слова (морфеми) або фрази (лексеми) переводяться відповідними елементами мови перекладу [2, с. 167].

Конкретизація – це спосіб перекладу, при якому відбувається заміна слова або словосполучення іноземної мови з більш широким предметно-логічним значенням на слово в перекладі з більш вузьким значенням [2, с. 168].

Генералізації передбачає заміну одиниці мови оригіналу, що має вужче значення, одиницею на мові перекладу з ширшим значенням, тобто перетворення, зворотне конкретизації [2, с. 170].

Модуляція, або смисловий розвиток – це заміна слова або словосполучення мови перекладу на слово або словосполучення на мові перекладу, значення яких можна вивести логічним шляхом з початкового значення [2, с. 177].

Аналіз 46 лексичних одиниць українською мовою та 46 варіантів їх перекладу дозволив встановити частотність застосування таких лексичних ПТ, як транскрипція, конкретизація, генералізація, модуляція (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Частотність використання лексичних перекладацьких трансформацій з української мови німецькою

п/н	Лексичні трансформації	Кількість укр.-нім.		Приклади
		К-сть	%	
1	Транскрипція	20	43 %	укр. <i>Лобачево</i> – нім. <i>Lobatschewo</i>
2	Конкретизація	9	19 %	укр. <i>хаотичний характер</i> – нім. <i>chaotische Züge</i> ;
3	Генералізація	8	18 %	укр. <i>посттравматичний шок</i> – нім. <i>der post-traumatische Zustand</i>
4	Модуляція	7	15 %	укр. <i>українські силовіки</i> – нім. <i>ukrainische Streitkräfte</i> ;
5	Калькування	2	5 %	укр. <i>мікроавтобус</i> – нім. <i>Kleinbuss</i> ;
Разом:		46	100 %	

Аналіз практичного матеріалу показав, що найбільш поширеним видом лексичних ПТ при перекладі з української мови німецькою є транскрипція, тобто відтворення звукової форми оригіналу. Загальна кількість випадків використання транскрипції складає 43%, або 20 одиниць, наприклад:

(1) укр. *дніпропетровські* [7] – нім. *Dnipropetrowsker* [15]

(2) укр. *Кравчук* [7] – нім. *Krawtschuk* [15]

Аналіз показав, що за допомогою транскрипцій були перекладені такі лексичні одиниці, як антропоніми та топоніми, наприклад: укр. *Лобачево* – нім. *Lobatschewo*, укр. *дніпропетровські* – нім. *Dnipropetrowsker*. У цьому дослідженні до транскрипції зараховуються також приклади, які не підпорядковуються офіційній системі українсько-німецькій транскрипції, наприклад: укр. *Сіверський Донець* – нім. *Sewerskij Donez*, укр. *Чернігів* – нім. *Tschernigow*. Для перекладу більшості з цих назв перекладачі використовували у якості вихідного варіанту не українську, а російську назву відповідного топоніма. Разом таких прикладів було виявлено 20 % з практичного матеріалу. Можна припустити, що перекладач орієнтувався на широку німецьку аудиторію, яка більш звикла до російських варіантів українських топонімів, що було поширеною практикою за радянських часів. Проте аналіз практичного матеріалу доводить, що більшість українських топонімів і антропонімів транскрибується німецькою мовою вже з української мови, наприклад: укр. *дніпропетровські* – нім. *Dnipropetrowsker*, укр. *Київ* – нім. *Kujiw*.

За результатами дослідження практичного матеріалу було виявлено 9 лексичних одиниць, або 19 %, для перекладу яких було застосовано конкретизацію (див. табл. 1), наприклад:

(3) укр. Його антикризові кроки мають хаотичний характер, відбуваються під зовнішнім впливом і призводять до подальшого загострення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації [8] – нім. *Ihre Schritte zur Krisenbekämpfung tragen chaotische Züge, werden unter Einfluss von Außen umgesetzt, und führen zu einer weiteren Verschärfung der gesellschaftlich-politischen und sozioökonomischen Situation* [9].

Отже, у «Словнику сучасної української мови» надається декілька значень слова укр. *характер*:

‘1. Сукупність стійких психічних властивостей людини, її особистих рис, що виявляються в поведінці й діяльності вдача.

2. Сукупність визначальних властивостей, ознак якого-небудь предмета, фізичного або психічного явища, його типові риси...’ [11].

Тлумачний словник сучасної німецької мови „Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache“ виокремлює у слова нім. *Zug* лише одну сему з подібним значенням: ‘9 c) *übertragen* Wesensmerkmal, Eigenart, Charakterzug’ – укр. ‘9 c) перенос. зн. суттєва ознака, властивість, риса характеру’.

Аналіз словникових дефініцій доводить, що для перекладу українського слова *характер* з прикладу (3) було використано слово з більш вузьким значенням нім. *Züge* – укр. ‘риса характеру’, отже, була застосована конкретизація. В цілому, застосування конкретизації викликано розбіжностями у мовленнєвих нормах двох мов, а також у різному семантичному членуванні оточуючого середовища.

Аналіз практичного матеріалу дозволив виявити, що генералізація є третім за частотністю видом трансформацій (див. Табл. 1), що використовується у 18% випадків, або для перекладу 8 лексичних одиниць, наприклад:

(4) укр. *Документів не перевіряють, оскільки офіційного пункту пропуску тут не існує* [11] – нім. *Papiere wurden hier nicht kontrolliert, da hier offiziell kein Grenzübergang existiert* [12].

Отже, тлумачний словник сучасної української мови „Академічний тлумачний словник“ виділяє одне значення до укр. *документ* – ‘діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт’ [10]. Тлумачний словник німецької мови „Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache“ виокремлює у слові нім. *Papiere* багато сем: 1) нім. *Schriftstück, Dokument, Aufzeichnung* – укр. ‘офіційний документ, документ, запис’, 2) нім. *amtlich beglaubigtes Dokument, das der Legitimation dient* – укр. офіційний сертифікований легітимним документ.

Під час аналізу дефініцій було виявлено, що для перекладу української мови *документ* з прикладу (4) було використано слово з більш широким значенням нім. *Papiere* – укр. ‘документ’, отже була застосована генералізація.

У цілому, застосування генералізації викликано розбіжностями у мовленнєвих нормах двох мов, а також у різному семантичному членуванні оточуючого середовища.

Вивчення практичного матеріалу виявило також, що у 15% випадків, або для перекладу 7 лексичних одиниць, була застосована така ПТ, як модуляція (див. табл. 1), наприклад:

(5) укр. *У цій місцевості неодноразово з'являлися диверсійно-розвідувальні групи бойовиків, які вступали в бій з українськими силовиками або закладали вибухівку, на якій підривалися мирні мешканці* [14]. – нім. *Diversions und Spionagetruppen der Rebellen wurden hier schon mehrfach gesichtet: Diese haben die ukrainischen Streitkräfte in Kampfhandlungen verwickelt oder Sprengladungen gelegt, die Zivilisten in die Luft sprengten* [15].

У прикладі (5) українське слово укр. *силовики* – це жаргонне позначення представників різних силових структур держави (поліція, армія, служба безпеки, прокуратура тощо). У німецькій реальності такого поняття, як *силовики* немає, тому українське слово замінюється у перекладі ситуативним аналогом, знайомим для німецького читача нім. *Streitkräfte* ‘Gesamtheit der militärischen Organe eines Landes, mehrerer zusammengehörender, verbündeter Länder; Truppen’ [13] – укр. ‘сукупність військових органів якоїсь країни, декількох союзних країн, війська’. Проаналізувавши речення (5) можна побачити, що значення слова МП виведено логічним шляхом з початкового значення. Загальний контекст також допомагає перекладачу зрозуміти та підібрати потрібний еквівалент слова.

У цілому, застосування модуляції викликано різницею у реаліях та загальному культурному контексті мови оригіналу та мови перекладу.

З Таблиці (1) можна побачити, що калькування у проаналізованому практичному матеріалі було застосовано лише у 5%, або 2 одиницях, , наприклад:

(6) укр. *буриштиновий Клондайк* [8] – нім. *Bernstein-Klondike* [15]

(7) укр. *мікроавтобус* [18] – нім. *Kleinbuss* [17]

У прикладі (6) перша частина словосполучення укр. *буриштиновий* – нім. *Bernstein* перекладається дослівно, отже, калькується, а для американського топоніма укр. *Клондайк* використовується його оригінальне написання нім. *Klondike*. У прикладі (7) можна побачити, що укр. *мікроавтобус* також застосовано калькування, отже спочатку перекладаються складові елементи слова, а потім перекладені частини об'єднуються в єдине ціле нім. *Kleinbuss*.

Аналіз практичного та теоретичного матеріалу дозволяє зробити такі висновки:

1. Для перекладу лексики суспільно-політичних текстів з української мови німецькою використовуються такі перекладацькі трансформації, як транскрипція, конкретизація, генералізація, модуляція та калькування.

2. Найчастотнішою перекладацькою трансформацією є транскрипція 43 % випадків, або 20 лексичних одиниць, що зумовлено широким вживанням топонімів і антропонімів у суспільно-політичних текстах.

3. Аналіз випадків застосування транскрипції показав наявність застарілих варіантів транскрибування географічних назв з російської мови, проте тенденція свідчить, про активне просування українських варіантів оригіналу у німецькому перекладі.

4. Другими за частотністю вживання є перекладацькі трансформації конкретизації та генералізації 19 % і 18 % випадків, відповідно 9 та 8 одиниць, що зумовлено розбіжностями у мовленнєвих нормах вихідної мови та мови перекладу.

5. Модуляція використовується для перекладу українських реалій німецькою мовою 15 %. або 7 випадків, що викликано необхідністю забезпечення комунікативних потреб отримувачів тексту перекладу.

6. Для подальшого дослідження інтерес становить вивчення особливостей і закономірностей вживання трансформацій змістового рівня.

Аннотация. В данной статье представлено исследование закономерностей применения переводческих трансформаций в переводе общественно-политических текстов с украинского языка на немецкий. Методологической основой работы является сравнительный метод, описательный метод и метод статистического вычисления. Специфика исследуемой темы предусматривает применение анализа исходного текста и его перевода, что дает возможность выявить причины и частотность использования лексических переводческих трансформаций, а также отследить тенденции перевода общественно-политической терминологии.

Ключевые слова: общественно-политический стиль, переводческие трансформации, генерализация, конкретизация, транскрипция.

Die Annotation. Dieser Artikel behandelt die Regelmäßigkeiten in der Verwendung von Übersetzungsverfahren bei der Übersetzung von gesellschaftlich-politischen Texten aus dem Ukrainischen ins Deutsche. Die vergleichende Analyse, Beschreibung und statistische Berechnungen bilden die methodischen Grundlagen des Artikels. Die Spezifika der Forschung bestehen in der Analyse des Ausgangstextes und seiner Übersetzung, was die Gründe und Häufigkeit der Verwendung von den lexikalischen Übersetzungsverfahren identifizieren und die Tendenzen in der Übersetzung der gesellschaftlich-politischen Texte feststellen lässt.

Schlüsselwörter: gesellschaftlich-politische Textsorte, Übersetzungsverfahren, Generalisierung, Konkretisierung, Transkription.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. G. Rykalova. Journalistische Textorten und ihre Einteilung. – Brunensis, 2007. – 10 S.
2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Альянс, 2013. – 253 с.
3. Алексеева И.С. Текст и перевод. Вопросы теории. – М.: Междунар. отношения, 2008. – 184 с.
4. Петренко В. К. Особливості визначення політичної мови. – Київ: Вісник, 2007. – 57 с.
5. Вагапова Л. Л. Прагматический аспект перевода // Л. Л. Вагапова. – М.: Самиздат, 2008. – 74 с.

6. Латышев Л. К., Семенов А. Л. Перевод: теория, практика и методика преподавания. – М.: Академия, 2008. – 192 с.
7. Стаття «Die Donbassisierung der Ukraine» – https://ukraine-nachrichten.de/donbassisierung-ukraine-eine-feudale-bombe-unter-unsere-staatlichkeit_4430
8. Стаття «Донбасизація України» – <http://zaxid.net/news>
9. Тлумачний словник української мови – <http://sum.in.ua/>
10. DWDS – Wörterbuch – <http://www.dwds.de/>
11. Стаття Die Einheit des Landes – https://ukraine-nachrichten.de/einheit-landes-auftrag-osten_3990
12. Стаття «Interview mit Pawlo Klimkin» – <http://www.ukrinform.de/rubric-politik/2023841-pawlo-klimkin-ukrainischer-aussenminister.html>
13. DWDS – Wörterbuch – <http://www.dwds.de/>
14. Стаття «Интерв'ю Павла Клімкіна» – <http://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2023230-pavlo-klimkin-ministr-zakordonnih-sprav-ukraini.html>
15. Стаття «Geschäfte im Krieg» – https://ukraine-nachrichten.de/geschäfte-krieg_4295
16. Стаття «Єдність країни : місія Сходу» – http://gazeta.dt.ua/internal/yednist-krayini-misiya-shodu-_html
17. Стаття «Военно-польовий бізнес» – http://gazeta.dt.ua/internal/voyenno-poloviy-biznes-_html

УДК 811.161.2

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА ДІЄСЛІВ ПЕРЕМІЩЕННЯ У ПРОСТОРИ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

К. Г. Лискова, О. О. Залужна

Анотація. У даній роботі розглядається лексико-семантична група дієслів переміщення у просторі у французькій мові. Методологічною основою роботи є три типи лінгвістичного аналізу: дефініційний та компонентний аналіз; описовий метод. У результаті проведеного дослідження в залежності від простору переміщення було виділено три групи дієслів переміщення, а саме у воді, суходолом, повітрям.

Ключові слова: дієслова переміщення, лексико-семантична група, сема, семантика.

1. Вступні зауваження. В данній статті досліджуються дієслова переміщення у воді, суходолом та повітрям, напр.: фр. *nager* ‘плавати’, *aller* ‘йти, ходити’, *fuir* ‘порхати’. Найбільш традиційною ланкою системної організації лексики є семантичні (або лексико-семантичні) групи (далі ЛСГ), які об’єднують слова однієї частини мови і в яких крім спільних граматичних сем є щонайменше ще одна спільна архісема. [1, с. 30]. Фундаментальною категорією людського буття є простір, одна з найбільш спільних форм існування вічної матерії. Рух визначається філософією як найважливіший її атрибут [2, с. 7]. Реальний фізичний простір не співвідноситься безпосередньо ні з однією мовною категорією, але в той же час пронизує багатьох з них [3, с. 98]. Категорія простору знаходить своє вираження в мові у різних частинах мови, у тому числі в дієсловах. Дієслова переміщення розглядались як складова частина ЛСГ «Дієслова переміщення» за семантичною ознакою «середовище руху» (В. Г. Гак [4], Н. Б. Іваницька [5], Е. Ф. Ярема [6]).

Об’єктом дослідження є дієслова переміщення суходолом, у воді та повітрям у французькій мові.

Предметом дослідження є семантика дієслів переміщення суходолом, у воді та повітрям у французькій мові.

Мета дослідження полягає у виявленні спільних рис дієслів переміщення суходолом, у воді та повітрям у французькій мові.

Матеріалом дослідження слугують 143 лексеми, одібрані шляхом суцільної вибірки із словника французької мови «Dictionnaire Le Petit Robert 2017».

2. Теоретичні засади дослідження. Слово можна розглядати з погляду його семантичної структури.

Терміном «семантична структура слова» у лінгвістичній літературі позначається:

- 1) структура (семантика) слова як єдність усіх його значень та граматичних форм;